

Născut la Atena în 427 î.Cr., într-o familie de vază, Platon părea menit să se implice în politică. De altfel, unchii săi, Critias și Charmides, îl invitaseră să li se alăture la guvernarea lor tiranică, care urmase capitulării Atenei înaintea Spartei, în 404. Întâlnirea cu Socrate, al cărui discipol devenise deja de câțiva ani, i-a schimbat însă complet destinul. Dar în 399 Socrate e condamnat la moarte de democrația recent restaurată pentru delict de opinie: ar fi introdus în cetate zei noi și ar fi corupt tineretul. Platon se expatriază pentru mai mulți ani: călătorește la Megara, apoi la Cyrene, în Egipt și, în fine, la Siracuză, în Sicilia. Aici intră în conflict cu tiranul Dionysios cel Bătrân și e expulzat forțat. Revine la Atena și, în jurul lui 370, înființează Academia, prima școală superioară de filozofie și științe. Răsunetul acesteia va fi imens. Platon nu renunță însă la proiectul de a întemeia în Sicilia domnia filozofilor, despre care scrie în dialogul *Republica*. De aceea mai călătorește de două ori acolo, la invitația lui Dionysios II, fiul și moștenitorul lui Dionysios cel Bătrân, mort între timp. Nu reușește să-l convertească la filozofie pe Dionysios II și, din nou, își riscă viața. Filozoful continuă să-și scrie opera și să predea la Academie până la moarte, în 347.

De la Platon ne-a rămas o operă impresionantă, cuprinzând 32 de scrieri considerate autentice. Majoritatea dintre ele sunt dialoguri, și majoritatea dialogurilor îl au drept personaj principal pe Socrate, care dezbate cu feluriti interlocutori teme filozofice dintre cele mai diverse: etică, politică, religie, metafizică, psihologie, logică, iubire, fizică. Din punct de vedere filozofic, opera lui Platon a format temelia filozofiei europene, fie că ea a fost urmată, comentată și dezvoltată, fie că a fost combătută. Pe de altă parte, nu puțini au recunoscut valoarea literară deosebită a dialogurilor – cu răsturnări neașteptate de situație, personaje admirabil caracterizate, ironie subtilă, uneori elan mistic. Iar raționamentul riguros se intersectează adesea cu imagini poetice, alegorii și mituri, care, toate laolaltă, jalonează reperle condiției umane așa cum n-a făcut-o nimeni altcineva vreodată.

PLATON

OPERA INTEGRALĂ VOLUMUL II

EUTHYDEMOS CRATYLOS GORGIAS
MENEXENOS MENON PHAIDON BANCHETUL

TRADUCERE, INTRODUCERI ȘI NOTE
DE ANDREI CORNEA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

NOTĂ LA VOLUMUL II

1. Dialogurile cuprinse în volumul de față țin de așa-numita primă perioadă de tranziție și de perioada de maturitate a lui Platon (vezi POI, 1, p. 21), fiind astfel mai târzii decât cele cuprinse în primul volum, POI, 1. O precizie prea mare în datarea relativă sau absolută a fiecărui dialog este aproape imposibilă, dovadă controversele durabile dintre specialiști pe această temă. Prin urmare, ordinea din volum aproximează ordinea cronologică reală.

2. În unele dintre aceste dialoguri (*Phaidon*, *Banchetul*), Platon oferă versiuni ale „teoriei formelor”, în altele susține teoria învățării ca „reamintire” (*Menon*, *Phaidon*). E foarte probabil că deja începuse să predea la Academie și discuta despre aceste teorii esențiale din filozofia sa, argumentând în favoarea lor și răspunzând la obiecții (POI, 1, p. 21). În ansamblu, dialogurile din volum conțin o mare varietate tematică – metafizică, logică, etică, etimologie, retorică, politică. Ele sunt în continuare (ca și în faza anterioară) centrate în jurul spuselor și actelor lui Socrate, rămas personajul principal; iar în *Phaidon* asistăm la ultimele sale ceasuri. Dar, în general, Socrate devine considerabil mai puțin „aporetic” decât era în faza anterioară. El dezvoltă sau evocă doctrine, pe care le atribuie uneori altora, precum Diotimei în *Banchetul*, sau misterelor pitagoreico-orfice în

Menon, *Gorgias* și *Phaidon*, sau „muzei lui Euthyphron“ în *Cratylus*, menținând astfel cumva ficțiunea „ignoranței“ socratice. Se observă uneori un interes notabil pentru matematică (*Menon*, *Gorgias*). Sofistica e în continuare criticată (*Euthydemus*, *Cratylus*), inclusiv în repercusiunile pe care le are în politică, retorică, logică și etică (*Gorgias*). Direct sau indirect, patru dintre cele șapte dialoguri din volum (*Menexenos*, *Gorgias*, *Menon*, *Banchetul*) critică în diverse modalități influența majoră pe care sofistul și retorul Gorgias și cei influențați de stilul său de retorică o dobândiseră în cercurile intelectuale și politice la Atena.

3. Sub raport literar-stilistic, dialogurile acestea sunt toate capodopere, fiecare în felul lui: remarcăm o varietate de personaje memorabile, foarte vii și reprezentative pentru diferite tipuri umane și feluri de viață – Callicles, Polos, Alcibiade, Agathon, Cratylus, Euthydemus, Menon etc., fără a uita, bineînțeles, de Socrate, ale cărui trăsături singulare și „daimonice“ apar cu maximă acuitate. În mod excepțional pentru opera lui Platon, dar și pentru filozofia antică, auzim – prin intermediul lui Socrate – și vocile remarcabile a două femei: Aspasia în *Menexenos* și Diotima în *Banchetul*. Nici anumite personaje episodice nu sunt de neglijat – precum Apollodoros din *Banchetul* și *Phaidon* ori paznicul închisorii din *Phaidon*.

4. Platon utilizează și alte procedee literare, mai ales din recuzita teatrală: parodia stilistică, miturile, vorbirea oraculară, caricatura, răsturnarea dramatică (*peripéteia*) și, bineînțeles, ironia. Suntem uneori aproape de comedia bufă, ca în *Euthydemus*, alteori de drama satirică, precum în *Banchetul*, ori de tragedie, ca în *Phaidon* și chiar *Gorgias*. Aproape niciodată la fel ca în aceste dialoguri, Platon nu va mai fi în asemenea măsură și la același nivel, amețitor de înalt, simultan filozof și artist. De aici însă rezultă complicate probleme de traducere și interpretare.

5. În lipsa altor precizări, ediția folosită pentru textul grec a fost LOEB (Plato) în 12 volume, de la Harvard University Press.

NOTĂ INTRODUCȚIVĂ

1. Dialogul *Euthydemos* pare a fi fost scris de Platon în cursul celei dintâi „perioade de tranziție“ (între dialogurile de tinerețe și marile dialoguri metafizice (*Phaidon*, *Phaidros*, *Banchetul*, *Republica*). Majoritar, critica modernă îl datează, pe considerente de conținut, în proximitatea lui *Menon* și a lui *Cratylus*, fără a se putea stabili clar ordinea.¹ Pe nedrept a fost, adesea, tratat cu desconsiderare și tendință de minimalizare atât de către filozofi, cât și de către filologi, fiind un „copil vitreg“ al criticii, dacă nu al lui Platon însuși (SERMAMOGLOU-SOULMAIDI, 1). În realitate, dialogul, în acel mod indirect și ironic atât de tipic pentru Platon, pune, cred eu, o problemă filozofico-logică majoră: oare, dincolo de neajunsurile sale evidente, se poate vorbi despre o valoare *pozitivă* a sofismului? Mai mult, care este valoarea pozitivă a unui sofism, a cărui falsitate e atât de evidentă, încât nu înșală pe nimeni de fapt?² Căci nimeni

1. Plasarea lui *Euthydemos* în cronologia operei platoniciene a variat foarte mult: interpreții mai vechi l-au considerat o operă târzie, cei mai recentți, precum Vlastos și alții, una relativ timpurie, chiar dacă nu dintre primele opere, poziție certificată de analiza stilometrică. (CHANCE, 4)

2. Dimpotrivă, există paralogsme (sofisme) care pot apărea convingătoare și corecte numai unora, dar altora – nu: un bun exemplu este argumentul

dintre cei care asistă la întâlnirea lui Socrate cu cei doi maeștri ai *eristicii*³, frații Euthydemos și Dionysodoros, nimeni deci – inclusiv adolescentul Cleinias și cu atât mai puțin prietenul îndrăgostit de el ceva mai matur, Ctesippos – nu se lasă amăgit nici măcar o clipă de jongleriile verbale ale celor doi frați sofști, Euthydemos și Dionysodoros. Nimeni nu crede, de exemplu, că nici înțelepții, nici ignoranții nu învață, nici că, dacă devine altul prin învățatură, tânărul Cleinias moare, nici că nu se poate spune ceva fals, deoarece falsul ar fi neființă, iar neființa nu există, nici că nu există contradicție, nici că tatăl lui Ctesippos e câine, fiindcă acesta e deopotrivă și tată (precum un anumit câine), și al lui Ctesippos – pentru a aminti numai câteva dintre sofismele debitate în trombă în dialog.

În cunoscutul său tratat *Respingerile sofistice* – despre care critica a susținut că a fost inspirat direct de *Euthydemos* (PO, 3, 40) –, Aristotel definește sofismul drept „un silogism numai în aparență”. Nu-i un raționament fals pur și simplu – căci falsul poate urma unui silogism corect construit, dar cu premise false –, ci un *aparent* silogism, care deci *pare* silogism, fără *a fi*, iar aici falsul decurge din premise adevărate. De aceea, am putea suspecta o intenție de amăgire în sofism, pe care Aristotel îl apropie de podoabele care par din aur sau argint, dar sunt din metal ordinar, inducându-i în eroare pe necunoscători (ARISTOTEL, Res., 164b). În același sens, sofistul ar fi un înțelept aparent, în plus condamnat sub raport etic, căci

ontologic al existenței lui Dumnezeu, considerat raționament corect de Sf. Anselm (care l-a inventat), de Descartes, de Spinoza și alții, dar tratat drept sofism de Kant.

3. Cuvântul *eristică* vine de la *éris* – „ceartă, gâlceavă” și desemnează o formă degradată de sofistică, unde nu se caută decât contrazicerea cu orice preț a adversarului și scoaterea acestuia din luptă, nu adevărul. Dincolo de intenții, e greu să se stabilească limite formale între eristică și sofistica „bună”, ba chiar între eristică și, uneori, dialectica socratică, care nu ocolește cu totul sofismele. Megaricii (școală înființată de un discipol al lui Socrate, Euclid), care se numeau pe ei înșiși „dialecticieni”, au fost numiți de adversari „eristici”. Ei au fost creatorii unor celebre și valoroase sofisme, precum cel al „mincinosului” sau cel al „grămezii”.

îi înșală intenționat pe naivi: „Înțelepciunea sofistică este numai aparentă, nu reală, iar sofistul e omul care câștigă bani de pe urma unei înțelepciuni aparente, nu reale“ (ARISTOTEL, Res., 165a). Și știm că și lui Socrate însuși, în tinerețe, confundat de mulțime cu un sofist și tratat ca atare în comedia lui Aristofan *Norii*, i s-a reproșat că face argumentul tare să pară slab și pe cel slab să pară tare (*Apărarea*, 18b, POI, 1). Iar reaua reputație astfel căpătată a contat în condamnarea sa de către un juriu popular, după cum el însuși a recunoscut.

Dar ce putem spune în acest sens despre „eristicii“ Euthydemos și Dionysodoros, declarați de Socrate, în chip ironic, drept „atotînțelepți“, fiindcă se pretind experți în orice formă de luptă, inclusiv în cea verbală? Paul Friedländer susținea că „ei vor numai să-și arate dibăcia și să realizeze un câștig“ (FRIEDLÄNDER, 2, 595). Ce fel de câștig? Aparent, numai acela ce revine unor bufoni, care stârnesc râsul privitorilor. Căci, repet, în mod serios nu pot înșela pe nimeni nici un moment, iar oricine le-ar prelua sofismele într-o confruntare autentică s-ar face pe loc de răs înaintea poporului și ar risca o condamnare la tribunal, dacă ar fi fost acuzat de un delict. Dar și teza foarte curentă, îmbrățișată și de Gabriel Liiceanu, cum că oamenii i-ar fi putut confunda pe *eristici* cu Socrate din cauza unor asemănări formale ale dialecticilor respective mi se pare problematică (PO, 3, 31)⁴, tocmai din cauza excesului de bufonerie gratuită din partea celor doi frați. Atunci care mai e rostul sofisticii lor și al dialogului cu ei? Numai simpla distracție? Într-adevăr, întreaga audiență se amuză copios la auzul fiecărui sofism al celor doi frați, așa cum s-ar distra în cazul unor numere de magie de circ; totuși, nici acolo nimeni nu crede că fata chiar a fost tăiată cu fierăstrăul într-o ladă sau că din batista înnodată a zburat un porumbel la pocnetul unui pistol, dar toți râd și aplaudă, desfătați de trucurile amăgitoare. Iar aici, îi relatează mai târziu Socrate amicului

4. Gabriel Liiceanu, „Lămuriri preliminare la *Euthydemos*“ – un studiu cuprinzător și bogat în referințe bibliografice, precedat de C. Noica, „Interpretare la *Euthydemos*“, în PO, 3.

Criton, „mai că și coloanele Liceului i-au aclamat pe cei doi și s-au veselit!“.

Și totuși, Socrate rămâne serios de-a lungul dialogului și îi laudă cumva pe cei doi sofiști. Mai mult, nu-i exclude cu totul din câmpul generos al filozofiei.⁵ Ironie, desigur, se spune, uzându-se, cred, prea des de acest artificiu, pentru a-l explica pe Socrate în orice împrejurare.

Pune deci în scenă dialogul acesta numai o simplă farsă, care, sub pretextul socratic curent că se caută un învățător potrivit pentru un tânăr de calitate, cuprinde niște păcăleli verbale care nu păcălesc pe nimeni și nu distrează audiența decât o jumătate de ceas? C. Noica, urmând o anumită tradiție⁶, a privit cu destulă severitate acest exercițiu de „magie“, considerând că el e mai prejos de geniul obișnuit al lui Platon, fiindcă riscă să discrediteze autentică filozofie: „De-am putea apăra filozofia – după ce vom fi râs bine citind dialogul *Euthydemos* – cu restul opereii platoniciene, unde nu încapă râs, ci doar, uneori, o amară ironie pentru condiția omului și a gândului“ (PO, 3, 28).

Și totuși, există un detaliu esențial care sugerează că, dincolo de comic, mai este și altceva serios, formând tema autentică a dialogului: e vorba despre *semmul daimonic*, vocea misterioasă pe care Socrate o aude la început, chiar când se pregătea să plece din gimnaziu, și care îi cere să rămână. Este, cred, modul paradoxal al lui Platon de a ne da de înțeles că în confruntarea cu cei doi sofiști există și ceva important din punct de vedere filozofic și că bufoneriile lor nu sunt tot ce avem de aflat de la ei.

2. Că un sofism conține o falsitate nu e uneori (dar nu întotdeauna) dificil de întrevăzut. Nimeni nu se îndoiește că *Ahile cel iute de picior*

5. La finalul dialogului Socrate îi spune lui Criton: „...dă-le pace oamenilor care se ocupă cu filozofia, fie că ei sunt de valoare, fie că sunt nevrednici. Pune însă bine și adecvat la probă materia însăși.“

6. S-a mers până acolo cu discreditarea dialogului, încât câțiva filologi din secolul al XIX-lea au încercat să-i nege autenticitatea (PO, 3, 64–65), considerându-l nedemn de Platon. Nimeni nu mai contestă azi autenticitatea lui *Euthydemos*, dar elementul paradoxal al dialogului e o realitate, aparent incomodă.

prinde din urmă broasca țestoasă cea lentă, ca să evocăm celebrul paradox al lui Zenon din Elea. Suntem siguri că o prinde, iar concluzia lui Zenon e, evident, absurdă și sofistică, așa cum o știau și Zenon, și toți cei care ulterior și-au bătut capul cu paradoxul său. Întrebarea importantă este unde se află eroarea logică: unde raționăm greșit, când discutăm despre divizarea la infinit a continuumului? Or asta nu-i deloc lesne de stabilit; și, deși Aristotel a dat o soluție, bazată pe distincția dintre infinitul actual și cel posibil, explicația lui nu convinge pe toată lumea și sofismul mai preocupă și azi. Oricum, studierea acestuia a fost asociată cu lămurirea unor chestiuni fundamentale de logică și de matematică a infinitezimalelor. Sau, pentru a evoca un sofism prezent și în *Euthydemos*, și în *Cratylus*, 429d–e: e o evidentă că există enunț fals, și totuși, în măsura în care falsul ar fi pronunțarea a ceea ce nu există, s-ar părea că nici falsul nu există și că, în consecință, nu-i posibil să contrazici (286a), neexistând opoziție la enunțul adevărat decât non-enunțul (nu enunțul fals), zgomotul. Clarificarea acestui sofism, care provenea în ultimă instanță tot de la eleați și fusese, pare-se, reluat de un discipol al lui Socrate, Antisthenes, a condus în *Sofistul* la descoperirea predicăției, precum și la distincția între un inexistent absolut (neant) și unul relativ și parțial. Așadar, o reflecție asupra sofismelor poate deschide perspective vaste pentru înțelegerea modului în care funcționează gândirea și limbajul, atunci când le analizăm atent, încercând să vedem de unde ia naștere paralogismul pe care se întemeiază.

Mai mult: unele sofisme pot conduce spre anumite teorii ontologice sau metafizice, care se înfățișează fie ca soluții la ele, fie, dimpotrivă, ca probleme ce relansează gândirea. Nu întâmplător, Socrate „se tulbură” (283d) când aude sofismul că, *dacă Cleinias învață, el devine altul decât era înainte de a fi învățat și deci pierde*. („Tulburarea” lui Socrate este, firește, de cu totul alt ordin decât scandalizarea neroadă a lui Ctesippos, mâniat pe sofști, care, chipurile, ar susține că el vrea să-și omoare iubitul prin învățatură!) Sofismul, de extracție heracliteană, dar preluat și de Protagoras, ne confruntă cu problema curgerii universale și a dificultății de a o înțelege rațional, așa cum

vom afla din dialogul mai târziu *Theaitetos*. Platon va apela la „teoria formelor“, așa cum vedem deja în dialogul *Cratylus*. Modalitatea clasică de a o soluționa o aflăm în distincția dintre substanță și accident la Aristotel. De asemenea, sofismele învățării din *Euthydemos* trimit la sofismul de același tip din dialogul *Menon*. Pentru a-l soluționa, Platon va introduce teoria „reamintirii“ (*anamnesis*), ceea ce la el trimite la existența decorporalizată a sufletului înainte de naștere și, în esență, la transcendența sufletului în raport cu trupul.

Poate că, din punct de vedere atât logic, cât și (mai ales) metafizic, cel puțin din perspectiva platonismului, cel mai notabil sofism din *Euthydemos* apare la 300e–301a, unde Platon (prin intermediul lui Euthydemos) evocă explicit „teoria formelor“: paradoxal, însă o propune în manieră sofistică și la modul grotesc:

„«Dar tu, Socrate, ai văzut vreodată ceva frumos? vorbi Dionysodoros.»

«Am văzut, și chiar multe lucruri, Dionysodoros.»

«Oare /le-ai văzut/ ca fiind altceva decât frumosul, sau ca identice cu frumosul?»

Aici am fost teribil de încurcat și m-am gândit că era pe bună dreptate, fiindcă mă amestecasesem în vorbă. Totuși, am spus că ele sunt altceva decât frumosul în sine, dar că la fiecare dintre ele e prezentă o anumită frumusețe.

«Așadar, zise el, dacă un bou e prezent pentru tine, tu ești un bou; și dacă eu sunt prezent pentru tine, tu ești Dionysodoros?»

«Vai, nu vorbi așa!»

«Dar în ce fel, spuse el, un lucru, fiind prezent pentru un altul diferit de el, ar putea fi diferit /la rândul lui/?»

Răspunde oare Platon cu anticipație unor obiecții la doctrina formelor, pe care le va relua, mai târziu, în dialogul *Parmenide*? Sugerează cumva că această teorie a sa poate fi devalorizată printr-o utilizare caricaturală? Posibil. Dă de gândit faptul că Platon (prin intermediul lui Socrate) „se tulbură“ în asemenea situații: el se arată conștient că întreaga sa teorie a formelor – adică aproape toată metafizica sa – s-ar putea întemeia pe un mega-sofism, să-i spunem

„al prezenței“. Tot așa, e remarcabil că, înainte s-o expună „pozitiv“ în *Phaidon* și *Republica*, el pare să-i creeze dificultăți teoriei în *Euthydemos*.

În tot cazul, urmând linia lui Rosamond Sprague (CHANCE, 9), credem că în *Euthydemos* Platon nu numai că înțelege cum și de unde-și trag originea multe sofisme, dar arată și că jocul cu sofismele, în măsura în care le-am decipta mecanismul producerii, nu-i deloc lipsit de sens, ci poate conduce direct spre zona centrală a filozofiei.

3. **Euthydemos** și fratele său, **Dionysodoros**, originari din Chios, apoi stabiliți în Thurioi, au fost personaje reale, chiar dacă un element imaginar de caricaturizare, tipic pentru o comedie, nu poate fi neglijat în prezentarea lor. Aristotel citează un paralogism atribuit primului, care nu se află în dialogul platonician omonim (NAILS, 176). Despre Dionysodoros vorbește și Xenofon în *Amintiri despre Socrate* (NAILS, 156).

Cleinias, ca și Alcibiade, cu care era văr primar, ori Charmides sau Lysis din dialogurile omonime, ori Hippocrates din *Protagoras*, reprezintă tipul adolescentului atenian de familie bună, menit unei cariere politice, și căruia Socrate își propune, aparent, să-i găsească cei mai buni educatori printre politicieni sau sofști renumiți, fără a reuși însă. Scena din gimnaziu de la începutul dialogului amintește de *Charmides* sau de *Lysis*.

Ctesippos, îndrăgostit de Cleinias, e un tânăr energic și certăreț. Se arată insolent față de sofști, iritându-se prostește mai ales când i se pare că aceștia îi offensează iubitul. Nu înțelege nimic din valoarea filozofică pe care o poate avea sofismul și ia totul în chip rudimentar și personal.

Nu foarte diferit sub acest aspect este și **Criton**, vechiul și credinciosul prieten al lui Socrate, altminteri îndatoritor întotdeauna și atent la detalii practice, excesiv preocupat de reputația publică a prietenului său, la fel ca în dialogul omonim, *Criton*. Astfel, la finele dialogului, Criton îi spune lui Socrate că a întâlnit un scriitor de discursuri nenumit (logograf) care, după ce a asistat la discuția cu

sofiștii, și-a exprimat nu numai disprețul față de sofiști, ci și dezaprobarea față de cineva ca Socrate, care angajează un dialog cu ei. Cei mai mulți comentatori l-au identificat pe *anonim* cu retorul Isocrate, care deschisese o școală de retorică aflată în rivalitate cu Academia platoniciană și care încerca să dea discursului politic și retoric o culoare mai filozofică și să distingă retorica de sofistică. Socrate critică acest amestec, socotind că vine abia pe locul trei în ordinea valorii, după lucrarea filozofului și aceea a politicianului.

Dar de ce sunt doi sofiști, și nu unul singur? Platon îi aseamuește cu cei doi dansatori care începeau inițierea coribantică și-l năuceau pe novice, dansând roată în jurul lui. Friedländer spune că „e necesar să fie doi, deoarece ei sunt ca doi scamatori care își trec unul altuia trucurile, în vreme ce învățătorul adevărat e unul singur, la fel ca adevărul“ (FRIEDLÄNDER, 596; vezi și PO, 3, 34). O altă explicație complementară ar fi că, mai ales dat fiind că primele lor sofisme sunt sub forma unor dileme, fiecare sofist explorează una din alternativele dilemei, arătând că ea duce într-o fundătură. Iar mai târziu sofismele ca atare se înlănțuie în perechi, astfel încât un al doilea sofism continuă, în spirit, un prim sofism. Pe de altă parte, accentul pus pe dualitate ar putea sugera simbolic o caracteristică de bază a sofisticii, criticată de Platon în *Menon*, în *Cratylus*, în *Lysis* sau *Banchetul*: absența unui termen mediu – de exemplu între cunoaștere și ignoranță, între mobilitate totală și imobilitate completă, între bine și rău. (Vezi și POI, 1, 477)

4. Literar vorbind, *Euthydemus*, un dialog narat într-un dialog-cadru, prezintă o rafinată structură literară. Unii l-au asemănat cu o tragicomedie (o dramă satirică) (CHANCE, CANTO), ținând seama atât de formă, cât și de conținut. Discursul prin care Socrate îl îndeamnă la filozofie pe Cleinias, numit *protreptic*, este primul cunoscut în acest gen, cu o influență foarte durabilă, mergând până la Cicero, la neoplatonicieni și la autorii creștini.

Schema dialogului e următoarea: Socrate îi relatează amicului Criton întâlnirea și dialogurile purtate cu o zi înainte între el, tinerii

Cleinias și Ctesippos și cei doi frați sofști, Euthydemos și Dionysodoros. Sunt trei confruntări *eristice* între cei doi sofști și Kleinias, Ctesippos și Socrate, foarte ingenios separate de câte un interludiu protreptic, unde Socrate încearcă, în esență, să determine scopul vieții bune și modalitatea de a-l obține, sugerând că aceasta este filozofia. Totul e încadrat de o introducere și un final în care Socrate discută cu Criton, care amintește și de criticile *logografului* anonim, critici respinse de Socrate. În mod mai neobișnuit în dialogurile narate, Criton intervine și în alte ocazii în cuprinsul dialogului. (Același procedeu și în *Phaidon*.)

Data dramatică a dialogului e 407 sau puțin mai devreme (NAILS, 445).

EUTHYDEMOS

[SAU DESPRE ARTA DISPUTEI; DIALOG CARE RESPINGE]

CRITON SOCRATE EUTHYDEMOS DIONYSODOROS
CLEINIAS CTESIPPOS

I

271 a CRITON Cu cine te întrețineași ieri la Liceu, Socrate? Vă înconjură o grămadă de lume, astfel încât, deși mă apropiasem de voi, dorind să vă ascult, n-am fost în stare să aud nimic clar. Înălțându-mă /pe vârful/, abia de v-am zărit și mi s-a părut că cel cu care dialogai era un străin. Cine era?

SOCRATE Despre care dintre cei doi întrebi, Criton? Căci nu era unul singur, ci erau doi.¹

b CRITON Cel despre care-ți vorbesc ședea la dreapta ta, însă nu chiar lângă tine. Între voi doi se afla junele fiu al lui Axiochos. Mi s-a părut, Socrate, că s-a dezvoltat mult și că nu se deosebește mult la vârstă de fiul meu, Critobulos. Ți-ai însă ciontănos, în vreme ce tânărul acela arată matur, frumos și plăcut la chip.²

SOCRATE Străinul despre care întrebi, Criton, este Euthydemos. Iar cel care ședea la stânga mea era fratele lui, Dionysodoros. Și el era participant la dialog.

c CRITON Nici pe unul, nici pe altul nu-l știu. Se pare că ei sunt ceva sofiști noi. De unde vin? Și în ce sunt competenți?³

SOCRATE După naștere sunt de pe undeva de prin Chios, dar s-au mutat la Thurioi. Fiind alungați de acolo, au petrecut mulți

ani prin locurile de aici. Cât despre competența lor, despre care mă întrebi, ea e uimitoare, Criton! Fără îndoială, cei doi sunt atotștiutori; de fapt n-am avut idee mai înainte ce va să zică „luptători compleți“. Căci într-adevăr ei sunt „atotluptători“, deși n-au felul celor doi frați luptători din Acarnia: căci aceia erau în stare să lupte numai cu corpul. Dar cei despre care vorbesc excelează mai întâi la lupta corp-la-corp și la lupta aceea, prin care îi pot dovedi pe toți, fiind foarte pricepuți să se lupte și cu arme; ei pot să-l facă și pe un altul /la fel/, dacă le plătește un onorariu. Apoi la lupta din tribunale sunt excelenți și, deopotrivă, pot să-l învețe și pe un altul să pronunțe și să scrie discursurile adecvate la tribunale.⁴ Mai înainte, la asta erau numai grozav de buni, acum însă au obținut chiar desăvârșirea în arta luptei totale: Căci un rest din arta luptei rămăsese la ei nefolosit; acum însă au completat arta până la punctul în care nimeni nu mai poate să li se împotrivescă. Atât de teribili au ajuns să lupte în cuvinte și să respingă permanent spusa /adversarului/, în egală măsură dacă ea ar fi falsă, sau adevărată! Eu unul, dragă Criton, mă gândesc să mă încredințez acestor doi domni, căci ei susțin că în puțină vreme l-ar putea face grozav de bun și pe oricare altul în același domeniu.⁵

CRITON Ce spui, Socrate? Nu te temi că-i deja prea târziu pentru vârsta ta?⁶

SOCRATE Cătuși de puțin, Criton! Am o dovadă și o încurajare suficiente ca să nu mă tem. Căci, deși aproape bătrâni, ei doi au început să-și practice înțelepciunea asta pe care o doresc eu – adică *eristica*. Acum un an sau doi încă nu erau înțelepți /în ea/. De un singur lucru mă tem, să nu atrag reproșuri asupra celor doi străini, așa cum a fost cazul cu Connos, fiul lui Metrobios, citharistul, care încă mă mai învață cithara: într-adevăr, văzându-mă, tinerii care mă însoțesc râd de mine și-l numesc pe Connos – dascăl de moșnegi⁷. Nu care cumva să le facă cineva ăstora doi același reproș! Pesemne că, temându-se chiar de așa ceva, probabil că n-ar dori să mă primească drept elev. Eu, dragă Criton, pe alți oameni în vârstă i-am convins să-mi fie părtași la învățare la lecțiile acelea; acum

d am să-ncerc să conving și un alt grup să vină cu mine la lecțiile astea. Chiar, tu de ce nu mi te alături? Drept momeală o să-i aducem pe feciorii tăi: căci, fiind doritori să se ocupe de ei, uite, ne vor da și nouă lecții.

CRITON N-am nici o obiecție, Socrate, dacă crezi asta. Însă mai întâi lămurește-mi care e competența celor doi, ca să știu ce vom învăța.

II

SOCRATE O s-o auzi fără întârziere. Căci n-aș putea pretinde că n-am fost atent la ei; ba am fost foarte atent și am în minte /ce au spus/ și am să-ncerc să-ți povestesc totul de la început. Un zeu a făcut să șed de unul singur aici, în vestiar, unde tu m-ai văzut. Și tocmai îmi pusesem în gând să mă ridic, când, în timp ce o făceam, 273 a mi-a sosit obișnuitul semn, *daimonicul*.⁸ M-am așezat la loc și puțin mai târziu au intrat aceștia doi, Euthydemos și Dionysodoros, și în același timp /au intrat/ și mulți alți discipoli, mi s-a părut. Cei doi au intrat și s-au plimbat prin locul acoperit al gimnaziului. Și încă nu făcuseră două sau trei ture, că intră Cleinias, despre care tu spui că a crescut mult și așa este. Înapoia lui, printre numeroșii lui îndrăgostiți, iată-l și pe Ctesippos, un tânăr din Paiania, frumos dotat la fire, când nu-și arăta impetuoșitatea tinereții. Văzându-mă b șezând singur, Cleinias, de cum a intrat, a venit drept spre mine și s-a așezat la dreapta mea, așa cum tu spui. Când l-au văzut, Dionysodoros și Euthydemos mai întâi au stat continuând să discute între ei, din când în când aruncând priviri spre noi – eram foarte atent la ei. Apoi, apropiindu-se, unul, Euthydemos, s-a așezat lângă băiat, celălalt alături de mine, la stânga mea. Iar ceilalți /s-au așezat/ fiecare cum s-a nimerit.

c I-am salutat pe cei doi; nu-i mai văzusem de ceva timp. Apoi i-am spus lui Cleinias:

„Acești doi domni, Euthydemos și Dionysodoros, sunt înțelepți și nu la modul minor, ci la cel major. Căci ei cunosc totul în privința

războiului, pe câte trebuie să le cunoască viitorul general: și ordinea de luptă, și conducerea armatelor, și ceea ce trebuie să știe pentru lupta în armură. Cred și că ei pot să-l facă pe cineva capabil să-și fie sieși de ajutor la tribunal, dacă vreunul îi face o nedreptate.“

Dar spusele mele au fost primite cu dispreț de cei doi frați. d
Ambii au râs uitându-se unul la altul, iar Euthydemos a zis:

„Deloc nu ne mai ocupăm cu lucrurile astea, pe care le tratăm drept simple chestiuni auxiliare!“

Mirat, le-am spus:

„Frumoasă ocupație aveți, dacă lucruri atât de importante sunt pentru voi niște chestiuni auxiliare! Pe zei, spuneți-mi care este această ocupație frumoasă.“

„Virtutea, Socrate, zise. Noi, din toată lumea, credem că suntem în stare să o predăm cel mai bine și cel mai repede!“⁹

„Zeus, ce minunăție spuneți! De unde ați dat peste un noroc e
atât de mare? Gândeam despre voi, așa cum v-am spus acum, că sunteți foarte pricepuți la lupta cu arme și asta am și spus-o despre voi doi. Într-adevăr, când ați sosit la noi ultima oară, mi-amintesc că promiteați că /veți preda/ această artă. Dacă însă acum posedați această cunoștință /virtutea/, fiți amabili: mă adresez vouă ca unor zei, cerându-vă iertare pentru spusele de mai înainte. Dar aveți 274 a
grijă, Euthydemos și Dionysodoros, să spuneți adevărul: căci nu-i deloc de mirare dacă mărimea promisiunii ăsteia o face greu de crezut.“

„Să știi, Socrate, că lucrurile chiar așa stau“, au zis.

„Vă felicit atunci pentru avuția voastră mai mult decât pe Marele Rege pentru imperiul său. Atâta spuneți-mi: oare aveți intenția să faceți o demonstrație a înțelepciunii voastre, sau la ce v-ați gândit?“¹⁰

„Cu această intenție și suntem aici, Socrate, ca să facem o demonstrație și să-l învățăm pe acela care ar dori să învețe virtutea.“ b

„Vă garantez că toți cei care n-o posedă vor dori /s-o învețe/: mai întâi eu însumi, apoi Cleinias cel de-aici, după noi Ctesippos de colo și toți ceilalți pe care-i vezi“, am spus eu arătând spre îndrăgostiții lui Cleinias, care deja stăteau în picioare în jurul nostru.

c Într-adevăr Ctesippos se întâmplase să se așeze departe, cred,
 de Cleinias. Or Euthydemos, discutând cu mine, se aplecase înaintea
 și-i acoperise fața lui Cleinias, care ședea la mijloc între mine și el.
 Ctesippos însă, care voia să-și vadă iubitul și în același timp era doritor
 să asculte, a sărit cel dintâi /de pe banca sa/ și s-a postat drept
 în fața noastră. Văzându-l pe el, și ceilalți s-au postat în jurul nostru
 – atât îndrăgostiții de Cleinias, cât și însoțitorii lui Euthydemos și
 Dionysodoros. La ei m-am referit când i-am spus lui Euthydemos
 că toți sunt gata să învețe. Iar Ctesippos și-a dat acordul cu multă
 d însuflețire și la fel au făcut și restul și toți i-au rugat pe cei doi să
 le facă în comun o demonstrație a puterii înțelepciunii /lor/.

Prin urmare, am spus:

„Dragi Euthydemos și Dionysodoros, faceți-ne un bine în orice
 chip nouă, celor de aici, și de dragul meu produceți-vă cu o demonstrație!
 Sigur, nu-i un lucru scurt o demonstrație completă, dar mai întâi
 e spuneți-mi lucrul următor: oare voi ați putea să-l faceți bun
 numai pe omul deja convins că trebuie să învețe de la voi? Sau și pe
 cel care nu-i încă convins, fiindcă nu crede că în general virtutea e
 obiect de învățare, ori nu crede că voi doi sunteți învățătorii ei?
 E sarcina aceleiași arte a-l convinge pe unul ca acesta, pe de o parte,
 că virtutea se poate preda, pe de alta, că voi sunteți cei de la care
 el ar putea învăța-o cel mai bine? Sau este sarcina alteia?“

„E sarcina aceleiași arte, Socrate“, răspunse Dionysodoros.

275 a „Atunci, Dionysodoros, voi, mai bine decât toți ceilalți oameni,
 ați putea îndemna spre iubirea de înțelepciune și spre cultivarea
 virtuții?“

„Cel puțin așa considerăm, Socrate.“

b „Amânați pentru altă dată demonstrația altor puncte, dar pe
 aceasta faceți-o: convingeți-l pe băiatul ăsta că trebuie să iubească
 înțelepciunea și să exerseze virtutea¹¹; ne veți face un bine mie și
 tuturor celor prezenți. Căci uite care-i situația cu tânărul acesta:
 eu și toți cei de aici ne dorim ca el să devină cât mai bun. El este
 fiul lui Axiochos, fiul lui Alcibiade «cel bătrân», vărul primar al lui
 Alcibiade, cel în viață.¹² Îl cheamă Cleinias și e tânăr. Or ne temem

CUPRINS

EUTHYDEMOS	Introducere	9	Text	19
CRATYLOS		71		81
GORGIAS		155		169
MENEXENOS		275		285
MENON		305		315
PHAIDON		359		377
BANCHETUL (SYMPOSION)		459		477
<i>Anexa 1 (Gorgias)</i>				539
<i>Anexa 2 (Menon)</i>				541
<i>Note</i>				543
<i>Lista abrevierilor bibliografice</i>				675